tendence: postavy jeho her jsou zpravidla lidé nějak výjimeční – silou své vůle, lásky, nenávisti, bezohlednosti, krutosti; jejich charaktery bývají výrazně jednostranné a situace, v nichž se ocitají, buď vyhrocené (souboje, únosy, vraždy) nebo romanticky tajemné (prostředí krčem, ruin, žalářů a zapadlých uliček). Sugestivní účin těchto postupů nelze upřít třem nejstarším historickým dramatům Kolárovým, *Monika* (prem. 1846), *Žižkova smrt* (prem. 1850) a *Magelóna* (1852), ačkoliv byly právem napadány kritikou pro nepůvodnost nejen námětů, ale i celých scén a dialogů. Podobně působivou se ukázala i hra *Pražský žid* (prem. 1871) z časů perzekuce po bitvě na Bílé hoře, která se uplatnila i na jevišti 20. století v úpravě V. Vančury z r. 1937. Pozdější historická dramata Kolárova z období Národního divadla (např. *Smiřičtí*, prem. 1881) se již neprosadila, a to pro příliš násilnou kresbu postav i situací. Ani jeho veselohry (*Mravenci* nebo *Dejte mi čamaru!*, obě 1869) nebyly nijak úspěšné. J. J. Kolár psal také historické romány (*Pekla zplozenci*, č. 1856), plné romantických a fantastických postav a zápletek, a vydal sbírku *Básně* (1879), obojí rovněž bez zřetelnějšího ohlasu.

Jan Kollár
/1793-1852/

Obrozenský básník, vedle F. L. Čelakovského první velký umělecký zjev novodobé české literatury, autor Slávy dcery. Vyslovil touhu po osvobození národním a lidském a vštěpoval víru v dějinné poslání Slovanů při uskutečňování humanitních ideálů v životě evropských národů. Teoretickými a programovými úvahami podporoval myšlenku slovanské kulturní vzájemnosti, v odborné práci se zabýval slovanskými starožitnostmi.

O Kollárově mládí jsme dobře zpraveni, poněvadž sám napsal podrobné *Paměti z mladších let života*. Narodil se na Slovensku v Mošovcích 29. 7. 1793 v evangelické rodině řezníka a hospodáře, který často stál v čele obce jako rychtář. Studoval na gymnáziu v Kremnici, odtud proti vůli otcově odešel do Banské Bystrice a na evangelickou vyšší střední školu (lyceum) do Bratislavy. Živil se vyučováním žáků z bohatších rodin a o prázdninách jako učitel a správce v sirotčinci. Nutnost bojovat s nepříznivými životními podmínkami, odpor proti pokořování slovenského národa, vzděláním vypěstovaný smysl pro spravedlnost utvářely už v mládí jeho myšlenkový svět. Roku 1817 odešel na univerzitu do Jeny, aby se připravil na povolání evangelického kněze, zabýval se zde i filozofií, jazykozpytem, historií a přírodními vědami. Kromě styků s vynikajícími lidmi (seznámil se i s Goethem) působily na něho politické události v Německu, které se

vzpamatovávalo z válek proti Napoleonovi. Účastnil se národní slavnosti na Wartburgu, konané na památku Lutherova vystoupení před 300 lety a nesené voláním po národním a státním sjednocení Němců. Žil v kraji, který kdysi obývaly slovanské kmeny, a tím víc si uvědomoval ohrožení Slovanů v německém živlu. Rozhodl se pracovat pro posilování slovanského vědomí, jež by vedlo k zajištění přítomnosti i budoucnosti slovanských národů, především národa českého, k němuž počítal i Slováky. Přestože ho k Jeně poutala láska k dceři evangelického pastora Friederice Wilhelmině Schmidtové a přestože měl možnost získat zde místo kazatele, odešel po skončení studií r. 1819 zpět na Slovensko a přijal místo kněze ve slovenské menšině v Pešti. Tam působil pak plných třicet let. Žil v prostředí, které ho nechápalo, zaujat úmornou prací učitele a vychovatele a izolován také od dění na Slovensku, takže už ani neporozuměl národním snahám štúrovců a v r. 1848 odmítal všechny pokusy o povstání. Proti maďarizačním tendencím hledal podporu u vídeňské vlády, která si ho zvolila za poradce ve věcech týkajících se Slováků v Uhrách a r. 1849 ho povolala do Vídně za profesora slovanských starožitností. Ve Vídni také zemřel 24. 1. 1852.

Kollár tvořil ze silného prožitku citového svou erotickou poezii a síla osobního citového zaujetí je obsažena i v jeho poezii politické, naplněné myšlenkami slovanství a ušlechtilého lidství. Roku 1821 vydal sbírku *Básně*, která vznikla za pobytu v Jeně, na cestě přes Čechy do Uher a v prvním roce pešťského pobytu. Její jádro tvoří cyklus 86 znělek, v nichž je ústředním motivem láska, v prvním oddíle cyklu láska radostná a šťastná, v druhém naplněná smutkem z rozchodu, bolestnou touhou, žalem z opuštěnosti. Opěvaná milenka Mína (básnické jméno Wilhelminy Schmidtové) ztělesňuje básníkovy ideální představy milované ženy: je tělesně krásná, citově a duševně bohatá, v ní se zpřítomňuje vše, co vůbec patří do oblasti nejvyšších hodnot a ideálů. Svou absolutní dokonalostí je Mína postavena nad tento svět – je však zároveň jeho realitou, jsouc v této podobě skutečností básníkova citu. Když básně vypovídají o ideální Míně, vypovídají o trvalé mohutnosti básníkova erotického zaujetí, které je přítomno i v milostném štěstí, i ve smutku z lásky.

Sbírka Básně obsahuje také skladby, které odrážejí soudobou situaci v národní společnosti a kultuře. Jsou to především *Nápisy*, dvouveršové epigramy psané antickou formou elegického disticha (hexametr a pentametr). Básník, citově zainteresován na osudu národa, ukazuje od přítomné neutěšené skutečnosti k ideálům a k výhledům do budoucna. Obecné morální a humánní požadavky uvádí do souladu s myšlenkou slovanského bratrství a jednoty a v této podobě je uplatňuje jako příkazy adresované domácím poměrům. Mnoho Kollárových epigramů (jako třeba *Horlič*: „Národ tak považuj jediné jako nádobu lidství, / a vždy voláš-li Slovan, nechť se ti ozve člověk") bylo ve své době přijato jako závazné mravní a politické zásady. Součástí Básní měla být i báseň *Vlastenec*. V ní odmítl Kollár naříkání nad současným stavem i prázdné mluvení a položil důraz

na činorodou práci pro vlast („Nic tu chabé lkání, nic řeč neprospěje prázdná, / národu jen zmužilé srdce pomůže a čin"), odůvodnil požadavek boje za svobodu všech národů a vyzýval přímo k odporu proti poslušnosti, která mu není nic jiného než „mrzký plášť zženštilosti naší". Vlastenec do sbírky pojat nebyl z obavy před cenzurou, rozšiřoval se však v opisech s jinými vyřazenými básněmi, a dokresloval tak obraz politického radikalismu Kollárova.

Tři roky po Básních vydal Kollár v Pešti *Slávy dceru* (1824). Ačkoli kniha s tímto názvem vyšla poprvé, je označena jako druhé vydání a již tím je vyjádřeno její sepětí s Básněmi: dvě třetiny z jejích 151 sonetů tvoří znělky již dříve v Básních otištěné nebo pro ně původně určené. Pro Básně byla také napsána (a neotištěna v nich) nynější první znělka o stvoření dcery bohyně Slávy jakožto božího daru za příkoří, která Sláva v minulosti utrpěla. Nově nyní básník ztotožnil tuto „Slávy dceru" se svou milenkou Mínou a milovanou ženu proměnil v bohyni s pozemskou podobou, nově vyjádřil její ideální dokonalost jako souhrn nejlepších tělesných a duševních vlastností Slovanů, nově i sebe představil tím, že se jeho milostné toužení, nadšení, žal, jeho „sladká služba" stávají zároveň výrazem citů a závazků vlasteneckých. V Básních byl svár mezi zaujetím pro milenku a mezi povinnostmi vlastence vyřešen tím, že jedno i druhé bylo položeno vedle sebe do roviny vypjaté osobní citovosti: vyjadřuje to známý obraz srdce vyrvaného z básníkovy hrudi, rozlomeného a způli obětovaného vlasti, způli Míně. Tím, že je nyní Mína dcerou bohyně Slávy a ztělesněním vlastenecných ideálů, cit vlastenecký a milenecký se prolínají. Také osobní a jedinečné se prolíná s tím, co již není jen věcí jednotlivce a čím individuum vchází do nadosobních souvislostí. Citovost Kollárovy Slávy dcery a její schopnost sloučit v citu člověka intimního s člověkem politickým a nelikvidovat přitom jednoho ve prospěch druhého našla nadšenou odezvu ve druhé čtvrti 19. století, odpovídajíc novému životnímu stylu a orientaci formující se národní společnosti.

Znělky Slávy dcery jsou rovnoměrně rozděleny do tří zpěvů označených jmény řek: *Sála*, *Labe*, *Dunaj*. Putování po trase vedoucí z německých – kdysi slovanských – území v povodí Sály a Labe přes Čechy do podtatranských a podunajských končin je volnou fabulační spojnicí samostatných a obsahově rozličných znělek. Děj básníkovy lásky k Míně – který v Básních procházel dvěma oddíly znělek – stává se nyní součástí tohoto putování. Na své cestě si také básník nepřetržitě vybavuje minulost, přítomnost i budoucnost Slovanů, vyzývá k práci pro vlast i celé Slovanstvo, volá po snášenlivosti, horlí proti odrodilcům. Sbírce je předeslán *Předzpěv* složený obdobně jako Vlastenec v časoměrných elegických dvojverších. Tato mohutná skladba se zvedá z elegických poloh zármutku nad zašlou minulostí slovanské slávy až k nabádavé důvěře v možnosti, které se do budoucna před Slovany otvírají, a k víře v dějinnou spravedlnost, kterou přináší čas, jenž „vše mění, i časy, k vítězství on vede pravdu".

V dalším vydání (1832) obsáhla Slávy dcera již 615 a ve znění posledním

(1852) dokonce 645 znělek. Rozrostly se nejen zpěvy dřívější (druhý zpěv dostal nyní název *Labe*, *Rén*, *Vltava*), ale přibyly dva zpěvy nové, nazvané podle řek řeckého podsvětí *Léthé* a *Acherón*. Na cestě provází nyní básníka syn bohyně Lady (slovanské Venuše) Milek (poslovanštělý Amor), který podává básníkovi historické a jiné odborné výklady všeho, s čím se na cestě slovanskými kraji setkávají. V posledních zpěvech poznává básník i slovanské nebe a peklo, a to ze zpráv, které mu podává Slávy dcera. S ním poznává čtenář místa památná Slovanům, známé i neznámé historické postavy, vlastence i odrodilce. Tak nabyla Slávy dcera v konečném znění rázu převážně alegorického, z něhož vyprchal silný citový vzmach znění původního. Některé nové znělky přešly i odtud do povědomí čtenářů a byly brány jako prorocký hlas básníkův („Co z nás Slávů bude o sto roků? / Cože bude z celé Evropy? / Slavský živel na vzor potopy / rozšíří svých všude meze kroků"), ale jinak se Slávy dcera stala jakousi básnickou encyklopedií slovanských dějin a hodnot slovanského života. Sám básník cítil, že se jeho skladba stala svou učeností běžnému čtenáři nesrozumitelnou, a proto k vydání z r. 1832 připojil *Výklad čili Přímětky a vysvětlivky ku Slávy dceře*, který vyplnil samostatnou knihu, obsáhlejší než básnická skladba sama.

Básnická tvorba byla jen jednou složkou tvůrčí činnosti Kollárovy. S P. J. Šafaříkem a J. B. Benediktim sbíral slovenské národní písně a připravil je k tisku (*Písně světské lidu slovenského v Uhřích*, 1823 a 1827). Sám vydal obsáhlou sbírku *Národnié zpievanky* (1834 a 1835). Jeho *Myšlénky o libozvučnosti řečí vůbec, obzvláště československé* (č. 1822) posuzovaly češtinu v duchu dobových teorií o zvukové kráse jazyka a chtěly její spisovnou podobu vylepšovat (převážně hláskoslovnými úpravami), a tak ji také přiblížit slovenským dialektům pro trvalou funkci společného spisovného jazyka Čechů a Slováků; navrhované verze spisovné češtiny se Kollár později přidržoval i v básnickém díle. Bádáním etymologickým, mytologickým a archeologickým chtěl proniknout do dávných, písemně nedoložených dějin Slovanů. Tyto otázky zajímaly Kollára také na jeho cestách (*Cestopis obsahující cestu do Horní Itálie*, 1843). Posmrtně vyšlo dílo *Staroitalia slavjanská* (1853), v němž viděl Kollár vyvrcholení svých vědeckých snah. Mělo dokázat, že Itálie byla původně osídlena slovanskými kmeny, na jejich kultuře že vyrostla kultura starověkého Říma, a tedy i pozdější vzdělaná Evropa. Tyto práce jsou ovládány víc autorovými utopickými představami než racionální vědeckou metodou a jinou formou vyjadřují ústřední ideu Kollárovu, představu slavného, velkého, kulturně jednotného Slovanstva. Po celém slovanském světě se rozšířilo jeho pojednání *O literárnej vzájemnosti mezi kmeny a nářečími slavskými* (č. 1836, v německém znění knižně 1837). V něm podal konkrétní návrhy, jak by se taková vzájemnost měla provádět (nejúčinnější způsob vidí ve výměně a četbě literatury), pečlivě se přitom vyhýbaje jakýmkoli zmínkám o politických důsledcích kulturního dorozumění mezi Slovany.